

הרב יהודה זולדן

גיליון מס' 52

מסכת פסחים דפים קיג-קיט

א"ז ניסן, פרשת ויקרא, תשפ"א

הלילה הזה כולו צלי

(פסחים קטז ע"א)

את קרבן הפסח יש לאכול כשהוא צלוי, לא נא ולא מבושל (שמות יב, ח-י):
ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מררים יאכלהו. אל תאכלו ממנו נא
ובשל מבשל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו. ולא תותירו ממנו עד
בקר והנתר ממנו עד בקר באש תשרפו.
במשנה (זבחים ה, ח) ובתוספתא (פסחים ה, ב) נאמר על קרבן הפסח: "ואינו נאכל אלא צלי".
היות קרבן הפסח נאכל דווקא צלי הוא נושאה של אחת מבין קושיות "מה נשתנה" שבבבלי
הסדר (משנה פסחים י, ד; פסחים קטז ע"א): "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק
ומבושל, הלילה הזה כולו צלי?". זו שאלה שלא שואלים אותה כיום. נעסוק בתוכנה של
שאלה זו. מה הכוונה "כולו צלי"? למה הכוונה "בכל הלילות" - וכי בכל הלילות אוכלים צלי
שלוק ומבושל??

א. קרבן חגיגה וקרבן פסח – צלי

על השאלה: "הלילה הזה כולו צלי" כתב התוספות:

פסחים קטז ע"א תוספות ד"ה כולו צלי

כולו צלי - רב חסדא מוקי לה באלו דברים (לעיל דף ע). כבן תימא דאמר חגיגה הבאה עם
הפסח אינה נאכלת אלא צלי. ואף על גב דקאמר התם ואמר רב חסדא ובפרקין ליתיה דרך
הגמרא כן.

באיזה ענין אמר בן תימא [התנא: ר' יהודה בן תימא] מה שאמר:

לפני שאכלו את קרבן הפסח היו אוכלים קרבן חגיגה. זהו קרבן חגיגה ייחודי הקרב בי"ד
ניסן, ועל כן נקרא גם "חגיגת ארבעה עשר" (פסחים סט ע"ב-עא ע"ב; חגיגה ז ע"ב-ח ע"א)
או "חגיגה הבאה מחמת הפסח... עם הפסח" (ספרא צו פרשה ז, פרק יב). המטרה היא
(תוספתא פסחים ה, ג): "חגיגה הבאה עמו היא נאכלת תחלה, כדי שיהא פסח נאכל על
השובע". לפי חכמים, לא בכל שנה היו מקריבים קרבן חגיגה. בהמשך הגמרא (פסחים סט
ע"ב- ע ע"א) מובא שלדעת בן תימא, מעמדו של קרבן חגיגת ארבעה עשר הוא כמו קרבן
הפסח.

צורבא הדף היומי

משנה פסחים ו, ג; גמרא פסחים סט ע"ב – ע ע"א

משנה. אימתי מביא חגיגה עמו? בזמן שהוא בא בחול בטהרה ובמועט, ובזמן שהוא בא בשבת במרובה ובטומאה אין מביאין עמו חגיגה.

גמרא. ... אמר רב אשי: שמע מינה: חגיגת ארבעה עשר לאו חובה היא, דאי סלקא דעתך חובה היא - תיתי בשבת, ותיתי במרובה, ותיתי בטומאה. ובמועט מיהו מאי טעמא אתיא? כדתניא: חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה, כדי שיהא פסח נאכל על השבע.

ונאכלת לשני ימים וכו'. מתניתין דלא כבן תימא. דתניא, בן תימא אומר: חגיגה הבאה עם הפסח - הרי היא כפסח, ואינה נאכלת אלא ליום ולילה. וחגיגת חמשה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד. וחגיגת ארבעה עשר יוצא בה משום שמחה, ואין יוצא בה משום חגיגה. מאי טעמיה דבן תימא? כדמתני רב לחייא בריה: "ולא ילין לבקר זבח חג, הפסח" (שמות לד, כה). זבח חג - זה חגיגה, הפסח - כמשמעו. ואמר רחמנא לא ילין.

איבעיא להו: לבן תימא, נאכלת צלי או אין נאכלת צלי? כי אקשיה רחמנא לפסח - ללינה, אבל לצלי - לא. או דילמא לא שנא? - תא שמע: "הלילה הזה כולו צלי". ואמר רב חסדא: זו דברי בן תימא. שמע מינה.

איבעיא להו: לבן תימא, באה מן הבקר או אינה באה מן הבקר, באה מן הנקבות או אינה באה מן הנקבות, באה בת שתי שנים או אינה באה בת שתי שנים? כי אקשיה רחמנא לפסח - למידי דאכילה, אבל לכל מילי - לא. או דילמא לא שנא?

תא שמע: חגיגה הבאה עם הפסח - הרי היא כפסח, באה מן הצאן ואינה באה מן הבקר, באה מן הזכרים ואינה באה מן הנקבות, באה בת שנתה ואינה באה בת שתי שנים. ואינה נאכלת אלא ליום ולילה, ואינה נאכלת אלא צלי, ואינה נאכלת אלא למנויו. מאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא? בן תימא, שמע מינה: כולהו מילתא בעינן. שמע מינה.

- סכס את מחלוקות בן תימא וחכמים.
- הסבר לפי התוספות מדוע השאלה ב"מה נשתנה" היא דוקא לפי בן תימא?

באופן דומה כתבו התוספות בנוגע להלכה אחרת מהלכות ליל הסדר.

פסחים קיד ע"א-ע"ב

משנה. הביאו לפנינו מצה וחזרת וחרוסת [ושני תבשילין], אף על פי שאין חרוסת מצוה. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר: מצוה. ובמקדש היו מביאין לפנינו גופו של פסח. גמרא. ... רבי יוסי אומר: אף על פי שטיבל בחזרת - מצוה להביא לפנינו חזרת וחרוסת ושני תבשילין... מאי שני תבשילין?... רב יוסף אמר: צריך שני מיני בשר, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה.

פסחים קיד ע"ב תוספות ד"ה שני מיני בשר

פירוש רבינו חננאל: צלי זכר לפסח, ומבושל זכר לחגיגה. ולא נהירא, דקיימא לן כבן תימא (לעיל דף ע ע"א) דאין חגיגה נאכלת אלא צלי, דמתניתין אתיא כוותיה? לכך נראה דתרווייהו מבושלין, וכן משמע לשון תבשילין.

צורבא הדף היומי

הרב שמואל שטרשון, רש"ש פסחים קטז ע"א

במשנה הלילה הזה כולו צלי. לכאורה תמוה וכי לא יכול לאכול קודם אכילת הפסח בתוך הסעודה בשר מבושל חולין גם כן או שלמים מבושלין (עי' זבחים צט ע"ב)? ונ"ל משום דתני לעיל (פסחים קיד ע"א) במשנה "הביאו לפניו... ושני תבשילין (והם זכר לפסח ולחגיגה) ובמקדש היו מביאין לפניו גופו של פסח". וזה נראה פירושו דגם החגיגה היו מביאין עמו אבל שאר צרכי סעודה לא היו מביאין עד זמן האכילה עצמה. לכן לבן תימא שפיר שואל הבן "הלילה הזה כולו צלי" שאינו רואה לפניו על השולחן רק הפסח והחגיגה שהמה צלויים, אבל לרבנן הרי גם החגיגה לפניו שהיא יכולה להיות מבושלת.

- באר את דברי המשנה "הלילה הזה כולו צלי" לפי בן תימא ובעקבות הערת הרש"ש. המילה "כולו" ללילה או לקרבן הפסח? נמק.

בנוגע לקרבן חגיגה, הרמב"ם פסק כחכמים (רמב"ם הלכות קרבן פסח י, יג), ובשאלות "מה נשתנה" פסק כנוסח המשנה (רמב"ם הלכות חמץ ומצה ח, ב): "בכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, והלילה הזה כולו צלי".

על פי ההבנה ברמב"ם, שקושיית הצלי עוסקת אך ורק בקרבן פסח ולא בחגיגת ארבעה עשר, יש לראות את הקושייה הזו בהקשרה הרחב, בתוך מכלול הקושיות האחרות העוסקות אף הן באכילות הלילה הזה ובאופן אכילתן.

נראה שקושיות "מה נשתנה" מתמקדות בניסיון להבין מדוע יש בלילה זה מאכלים מסוימים -בשר, ירק ופת, שיש לאכול אותם באופן מסוים – בשר צלי, ירק מרור, ופת מצה, וזאת בשונה מכל לילה אחר בו אפשר לאכול אותם גם בצורות אחרות. הקושייה היא הנגדה. השוואה בין שני נתונים, ושאלה על השוני ביניהם. מקורו של מבנה זה הוא בפסוקי התורה. **קרבן פסח**: בפסוקי התורה מופיעה הנגדה בין אופני ההכנה האפשריים של בשר הפסח: "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים, כי אם צלי אש" (שמות יב, ט). אכן, גם הקושייה במסגרת "מה נשתנה" בנויה מאותה הנגדה: "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה כולו צלי". הקושייה אינה מתייחסת למאכלי בשר אחרים בלילה זה, ואף לא בהשוואה לחגיגת י"ד בשנים בהם היא קרבה. אין זה גם משנה אם בשעת אמירת הקושייה רואים מיני בשר אחרים או לא (בשונה מתירוץ הרש"ש). הקושייה מוצגת באופן כללי, כהשוואה למקובל ומצוי בלילות אחרים.

מצה: בפסוקי התורה מופיעה הנגדה בין סוגי מאפה שונים: "שבעת ימים מצות תאכלו... כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל" (שמות יב, טו). כך גם: "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עניי" (דברים טז, ג). הניגוד הוא בין מאפה מבצק שתפח והחמיץ, לבין מאפה בצק שלא תפח. גם בליל הסדר ניתן לאכול מאפים אחרים שאינם חמץ אך גם אינם מצה, על מנת לשבוע ולא לשם מילוי חובת המצווה. בכל זאת, ההנגדה היא באשר לחובת האכילה העיקרית בלילה זה - מדוע החובה העיקרית היא דווקא במצה. "כולו מצה" – הכוונה גם כאן היא ללילה. עיקרו של לילה זה הוא מצה, ולא רק איסור אכילת החמץ. זאת, על אף שניתן לאכול בנוסף למצת המצווה עוד מיני מאפה אחרים שאינם חמץ.

צורבא הדף היומי

מרור : המצווה מהתורה לאכול מרור היא רק כשאוכלים את הקרבן : "ואכלו את הבשר בלילה הזה עלי אש ומצות על מררים יאכלהו" (שמות יב, ח). כך גם בפסח שני : "בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו [=את הקרבן], על מצות ומרורים יאכלהו" (במדבר ט, יא). אין חובה מהתורה לאכול מרור בלילה הסדר שלא ביחד עם הקרבן. אין בפסוקי התורה הנגדה של המרור לעומת ירק מסוים או לירקות מסוימים. יתכן שזו הסיבה לכך שחכמים הנגידו את המרור לירקות אחרים באופן כללי, ולא לירק מסוים אחר, שהרי אין ירק שנאסר בלילה זה. כך פירש את הקושיה הרב דוד אבודרהם (בפירושו להגדה של פסח) : "בשאר הלילות אין אנו מחזרים אחר מרור, פירוש שאין אדם מניח המתוק בשביל המרור, ובילולי פסח אנו מחזרים אחר המרור". השאלה היא על מציאותו של המרור ועל מרכזיותו, אך ניתן כמובן לאכול ירקות אחרים, גם אם הם מתוקים.

מדקדוק זה בלשון הקושיות ובכוונתן ניתן ללמוד שהלשון "כולו עלי" אין הכוונה לומר שהבשר הנאכל בלילה זה הוא אך ורק עלי, ויתכן שאוכלים גם סוגי בשר שונים ובטעמים אחרים, אלא שעיקר מצוות אכילת בשר בלילה זה, קרבן הפסח, הוא עלי.

קרבן פסח וקרבן תודה

נראה להציע, שההנגדה בשאלות "מה נשתנה" איננה עוסקת באכילת מצה או באכילת עלי בלילה זה, למול אכילת בלילות אחרים סתמיים במשך השנה או בשבתות וימים טובים. שהרי המטרה העיקרית בקושיות היא להצביע על המאכלים שציוותה התורה לאכול בלילה זה, וחשיבות משנית יש בהדגשה מה לא אוכלים בלילה הזה. אם כך, היה ניתן להקשות משהו בנוסח : שבכל הלילות אין חובה לאכול פת כלל, והלילה הזה כולו מצה. או : שבכל הלילות אוכלים בדרך כלל חמץ, והלילה הזה רק מצה.

כך גם ביחס לבשר : עיקר ההדגשה הוא שבלילה זה אוכלים עלי, בעוד שהיה מקום להציע : שבכל הלילות אין חובה כלל לאכול בשר, והלילה הזה חובה לאכול בשר ודוקא בשר עלי. ובכל זאת הקושיות מצביעות על אלטרנטיבה אחרת : בכל הלילות אוכלים חמץ ומצה למול מצה, בכל הלילות אוכלים בשר עלי שלוק ומבושל למול עלי. דהיינו, חובת המצה והעלי בלילה זה, עומדים מול משהו אחר, מוגדר, ולא מול אכילת סתמיות של חולין במשך השנה. נראה לפרש שהקושיות מנגידות למול קרבן אחר הדומה לקרבן פסח מבחינה רעיונית : קרבן תודה

ויקרא פרק ז, יא-טו

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה' : אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ורקימי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן : על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו : והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה : ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר :

צורבא הדף היומי

רש"י ויקרא ז, יב

אם על תודה יקריבנו - אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחושי בית האסורים וחולה שנתרפא, שהם צריכין להודות שכתוב בהן (תהילים קז, כא-כב) "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. ויזבחו זבחי תודה..."

- מה המכנה המשותף בין קרבן פסח לבין קרבן תודה, ומה השוני בניהם?

האברבנאל מסביר מדוע זמן האכילה של קרבן תודה הוא רק יום ולילה?

הרב יצחק אברבנאל, ויקרא ז, יא

למה הבדיל השם שלמי תודה להיותם נאכלים ליום ולילה ושאר השלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד כמו שמבואר בפרשה? כי הננה היה זה כדי לפרסם הנס. וזה שהבעל שלמי תודה כשהוא רואה ששלמיו אינם נאכלים אלא ליום ולילה עד חצות, הוא מזמין על שלמי תודתו אחיו ואוהביו ומיודעיו לאכול ולשמוח עמו וישאלו זה את זה על מה היה תודתו, והוא יגיד להם הנסים והנפלאות שעשה עמו השם "וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו". ואלו היו שלמי תודה נאכלים כשאר השלמים לשני ימים ולילה אחד, לא היה הבעל מזמין לשום אדם כי לשני ימים ולילה אחד בבית אחד יאכל. אבל בראותו הבשר והלחם רב בביתו ושלא יאכל אלא ליום ולילה אחד בהכרח יקרא רבים ממיודעיו ואחוזת מרעהו לאכול, פן יהיה ביום המחרת ללעג ולקלס לבני אדם הרואים אותו שורף כמות גדול מתודת שלמיו ואת אחיו ואוהביו לא קרא.

- מה הדמיון בין אופן סיפור יציאת מצרים לבין אופן סיפור הנס הפרטי?

קרבן תודה כמו קרבן אחרים, נאכל באיזה טעם ובאיזו צורה שהכהן רוצה.

משנה זבחים ז, ז

ובכולם הכהנים רשאים לשנות באכילתן, לאכלן צלויים שלוקים ומבושלים.

רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות ז, י

מותר לאכול את הקדשים בכל מאכל. אפילו הכהנים מותרין לאכול חלקם בין מקדשים קלים בין מקדשי קדשים בכל מאכל ולשנות באכילתן, ולאוכלם צלויים שלוקים ומבושלים.

הרב שאול מאמסטרדם, המהר"ש מאמסטרדם, הגדת צוף אמרים, עמ' 20

מפני מה שאר אכילות לחם למצוה, דהיינו לחמי תודה שאנו אוכלים בלילה, זה חמץ ומצה ביחד, והלילה הזה שאנו עושים גם כן זכר ללחמי תודה למה אין אנו אוכלים שניהם יחד?

הרב שניאור זלמן מלאדי, שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תנת, ה

לפיכך אנו עושין גם כן ג' מצות לעשרון זכר ללחמי תודה שהיוצא מבית האסורין חייב להביא תודה, ואנו בפסח יצאנו מבית האסורין משעבוד מצרים לפיכך אנו עושין זכר ללחמי תודה.

- הסבר את קושית "מה נשתנה": "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק

ומבושל, הלילה הזה כולו צלי" בעקבות הדברים לעיל?

הלכה למעשה

רמב"ם הלכות חמץ ומצה ז, ג

וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו 'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות' עד ששייב להם ויאמר להם כך וכך אירע וכך וכך היה. וכיצד משנה? מחלק להם קליות ואגוזים ועוקרים השולחן מלפניהם קודם שיאכלו וחוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו, אין לו בן אשתו שואלתו, אין לו אשה שואלין זה את זה 'מה נשתנה הלילה הזה', ואפילו היו כולן חכמים, היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה ח, א-ג

א. סדור עשיית מצוות אלו בליל חמשה עשר כך הוא: בתחלה מוזגין כוס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום וזמן ושותה, ואחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו, ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר, ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה.

ב. מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית, ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו, ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל, ואומר הקורא: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות???

שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים?

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה?

שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי?

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים?

שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין".

ג. בזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן, ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה.

צורבא הדף היומי

אמונה

רבנו חיים בן עטר, אור החיים שמות פרשת בא פרק יב פסוק ח

ומצות על מרורים. לפי פשט הכתוב לפי מה שראינו שאמר ה' שצריך צלי אש ושיהיה שלם כו' זה יגיד שדעת עליון הוא להראות בחינה הגדולה והחירות ואין רשות אחרים עליהם, ולפי זה גם המרורים שיצו ה' הוא לצד כי כן דרך אוכלי צלי לאכול עמו דבר חד כי בזה יערב לחיך האוכל ויאכל בכל אות נפשו. גם בזה יוכר גודל העריבות כשיקדים לפיו מרורים. גם מה שהזכיר המצות הוא פרט אשר יכונן חיך אוכל יטעם לו הצלי. והנה ג' השריגים יטעימו יחד והוא רומז לג' דברים, הא' הוא הגלות שמררו את חייהם, הב' היא היציאה תיכף ומיד שלא הספיק בצקם להחמיץ במצרים, ג' אשר פסח ה' על בתיהם והוא בחינת הגאולה כי עבר ה' בארץ מצרים ונתק חבל מוסרות העבות שהיו תוקפים בהם שהוא בחינת הבכורה וכמו שפירשתי הענין במקומו (לעיל י"א ה'). ושלושת הענינים יחד היו צריכין להיות וזולת א' אין נס בשנים האחרים, שאם לא היה הגלות לא היו משיגים אשר השיגו מהצירוף ומה שבררו, ומה גם לפי מה שכתבנו במקומות אחרים (ויגש מו ג) כי גוי גדול עצמו שהוציא ה' ממצרים הם בחינות ניצוצי הקדושה ששם היתה ושם נמצאת, וסגולת הוצאתה הוא המרור אשר מררו את חייהם, והוא סוד אומרו (קהלת ח') עת אשר שלט האדם באדם לרע לו. ואילו לא היה המהירות שהוציאם ה' היו חוזרים ומשתקעים בוררים ומתבררים, והוא מאמר התנא (הגדה) ואלו לא הוציא וכו' עדיין וכו' והיינו עבדים לפרעה וכו' דכתיב (לקמן יב לט) ולא יכלו להתמהמה, ועיקר הגאולה היא הפסיחה. נמצאת אומר כי שלשתם יחד הם העיקר, ולזה היה הלל מדקדק לכורכם יחד (פסחים קט"ו א)

הראי"ה קוק, עולת ראייה א עמ' קעט

זאת היא פעולת הצליה, המכנסת את כל הכח שבבשר בתוכו, בלא התפזרות מחוצה לו, ובזה יואר כל יחיד בסגולתה של קדושת המצוה, כינוס חילו המקודש האצור בנשמתה הגדולה של האומה בכללה, בצורה מכונסת כזאת עד כדי ההכרה של היחידיות הגמורה של כל האומה כולה בקדושת כל אחד ואחד מפרטיה, המכונס בתוכו בכל הוויתו - "ואינו נאכל אלא צלי".